

„Странстващият“ мотив за разделените влюбени в преводната повест „Павел и Виргиния“ от Сен Пиер

Диана Златкова

През XIX в. българската преводна литература има главно дидактичен характер. Преводите на творби се осъществяват основно от Гърция, Русия и западноевропейските страни. Българската преводна белетристика достига до възрожденския читател с посредничеството на първите български вестници и списания, излизали в Цариград и съседните свободни балкански страни. Възрожденските преводачи често използват не оригинала, а друг превод на произведенията. В резултат на тази практика голяма част от френските, немските и английските литературни творби стават достъпни за българския читател чрез превеждането им от руски и гръцки преводи. Дори след средата на XIX в., когато възрожденската читателска общност разполага първи оригинални български творби, като поема на Найдено Геров „Стоян и Рада“ например, в българския печат продължават да се публикуват преводни белетристични произведения. Такава е сантименталната „басноповѣст“ „Павел и Виргиния“. Авторът е Жан Анри Бернарден дьо Сен Пиер. На 4 ноември 1850 г. в подлистника на „Цариградски вестник“ е отпечатан първият откъс от нея, преведен от гръцки от Никола Пиколо. Възрожденецът, осъществил българския превод, е Анастас Гранитски. във вестник „Цариградски вестник“.

Тази повест е част от новата преводна възрожденска книжнина, характеризираща се с по-голям повествователен обем и засилване на позициите на любовната тема. В „Павел и Виргиния“ любовта доминира, еманципира се – от средство за изобразяване на друг мотив или идея, тя става цел за автора. Лайтмотивът на произведението е тъждествен на „странстващия“ мотив за раздялата на двама влюбени. Съпътстващите теми и идеи в повестта са в духа на сантиментализма – за красотата на природата и нейната естетическа функция, както и за възвишеността на чувствата. Доминираща роля в разказа за главната героиня изпълнява мотивът за добродетелността. Взаимоотношенията между героите са изградени на основата на душевната семейна обстановка. Разказът на повествуващия рисува идилията на едно „семејство“, нарушена от принципите и предразсъдъците в цивилизована Европа. Разгръща се конфликтната връзка – „варварската“ природа на френската колония Ил-дьо-Франс срещу „цивилизованата“ Европа на рамкиращия разказ. В сюжетната рамка на произведението разказвачът-повествовател рисува пред очите на възрожденския читател картината на тихата, спокойна и девствена природа на Илф-дьо-Франс. Тази естественост и хармония на топоса среда подготвя читателя за идиличността, топлотата и простотата във взаимоотношенията между героите във втория разказ: „молчаніе преглу̀боко владѣе въ окрестность-та гдѣто все, воздухъ и води и свѣтлость са тихи“.

Запознанството на повествуващия герой със стареца повествовател от втория разказ и репликата от осъществения между двамата диалог:

Нихна-та исторія е страдателна. Но въ тойзи островъ, що лежи край Индійскій путь, кой Евролевиѣ ся старае за щастіе-то на нѣкои невидини и праватни жители? Кой воистина бѣ ся склонилъ да живее тука благополучно, но сиромашъ и непознатъ¹

1 „Цариградски вестник“, год. А, бр.9, 06. X. 1850г.

поставя въпрос, на който трябва да отговори не само повествователят от рамкиращия разказ, но и тогавашният възрожденски възприемател. Отговорът се крие в общението с природата, това „весело слышавіе е онова на благополучіе-то, кое-то причинява природата и добродѣтель-та“².

Възрожденският читател е приканен да се отъждестви с разказвача, чието присъствие се улавя в началния разказ-рамката и се потапя в съдбата на естествените герои на повестта. Покрай това той научава за култури и растения, които са нови и непознати за него, за да се съпостави, анализира и пречисти. Действието се развива сред екзотичната природа на френската колония в Индия. Първостепенните персонажи са естествени и непоқварени, хармонизиращи със загадъчната и необикновена природа.

Майките – онаследяване на добродетелта

Описанието на не-свидетелския разказ на разказващия повествовател се отличава със стегнатост и най-общи факти, което е изразено и с последователната употреба на глаголи за движение от свършен вид: „взел“, „дойде“, „оставя“. След този кратък преглед на живота на г-жа Лутер преди настаняването и в Ил-дьо-Франс сега възрожденският читател вижда героинята в положението „на вдовица, бременна“. Това е новото в тогавашната преводна белетристика – появата на женския персонаж, който става пълноценен и равностоен образ на мъжкия. Героинята намира спокойствие и закрила сред дивотата на природата, което е познат мотив на българската общност от хайдушките народни песни: „и като че бѣ можяла природна-та тишина да украти жаластнѣ-те бурѣ на душата!“³. За още по-голямо учудване на българския читател от средата на XIX в. няколко реда по-надолу той „се натѣква“ и на Маргарита – също бременна и... самотна.

Така през ноември 1850 година българинът се запознава с еманципираните самотни майки, готови да изградят свое „задушевно“ общество на колониален остров. Единствените помощници на двете самотни бременни се оказват тъмнокожата Мария на г-жа Лутер и тъмнокожият Доменг на Маргарита. Двете жени устройват своето общество, водени от Божието провидение и описването на почвата от стареца повествовател: „Ахъ Богъ иска да престане болкѣ-те ми, защо ти вдухнова за мене чужда-та, толика доброта, колка-то нито у родители-те си самъ найшла“/... Гледашъ по него мали ливади, и земля по-гладка, но не по добра отъ оная...“⁴.

Образите на двойката първостепенни герои се появяват в момента след благоустрояването на г-жа Лутер и Маргарита. С раждането на Павел и Виргиния се оформя и камерната персонажна система на повестта. Образът на главната героиня Виргиния занимава читателя още преди своето раждане, а в момента на появата и на бял свят той научава и за бъдещата и основна характеристика-добродетелта: „Добродѣтелно ще живѣе и благополучно. Азъ тогѣа само узнахъ злополучіе, като са отсранихъ отъ добродѣтель-та“⁵. Добродетелната роля на героинята е с подчертано божествена функция – тази нейна избраност засилва позициите ѝ на главно действащо лице в повестта:

2 Пак там.

3 Пак там.

4 Пак там.

5 Пак там, бр.10, 11.X.1850 г.

Така струваше доброто по примерѣ на Божеството, кое-то кръше благодѣтелница-та и показуваше благодѣяниете (23 декемврия 1850, год. А, число 15).

Добродетелта като качество има доминираща роля. Неведнѣж Виргиния изрича:

Боже, мой! колко е трудно да стори нѣкой добро! Само зло-то е лесно! / „О, колко е трудно да стори нѣкой добро-то!“⁶.

Добродетелта преодолява пречките, а героинята на Сен Пиер, описана с умиление, се изправя смело пред робовладелеца, за да подкрепи една робиня. Виргиния е образцовият персонаж: добродетелен, действен, борец се за щастието на другите и своето. От друга страна тя е *virgen* 'непорочна, девственица'-принадлежи на божественото, небесното, непорочното. В моментите на нейното описание като благодетелка образът ѝ напомня на този на Дева Мария от апокрифа „Ходене по мъките на света Богородица“. Тези характеристики са типични за сантименталния тип герои и се превръщат в определящи за съдбата на главната героиня. Именно делата са показател за добродетелността на героите, лекуващи с билки тамошното население, като най-активен герой е женският персонаж – Виргиния. Добродетелната роля на героинята е с подчертано божествена функция – тази нейна избраност засилва позициите ѝ на главно действащо лице в повестта:

Така струваше доброто по примерѣ на Божеството, кое-то кръше благодѣтелница-та и показуваше благодѣяниете⁷.

Неизчерпаемостта на добрината на героинята корелира с идеята за сърцето като бездѣнно и неизчерпаемо, а отгук и със сантименталната идея за основополагащите за живота сърце и природа. На принципа на контраста повествователят в този момент прави критична бележка към европейските предразсъдъци, които се оказват причина за ограничеността на хората. Тук възрожденският читател прави оценка или преоценка, в зависимост от това дали се чувства част или не от тази общност.

Природата и благодатният труд

Освен развитието, растежа и проследяването на любовта между Павел и Виргиния, в повестта се отделя голямо внимание на земеделието чрез употребата на пространни описания:

...въ умѣренна-та землѣ, просо и рожѣ; а въ добра-та, мало жито; а въ мочорлива-та, орисъ; а околѣ бреговете, смоковици, тѣквы и краставици...⁸.

С тези описания на земеделската практика се осъществява не само сюжетна, но и познавателна функция, като последната има за българския читател от втората половина на XIXв., както художествена, енциклопедична, така и справочна функция. Чрез тези поредици от детайлни описания се осъществява по-големият повествователен обем и се наблюдават повторения на структурни елементи. Повествователят извежда първостепенната роля на труда в живота на героите:

⁶ Пак там, бр.11, 25.XI.1850 г.

⁷ Пак там, бр. 15, 23.XII.1850 г.

⁸ Пак там.

Нахождаха въ домовете си чистота, свобода, добрини съ свои трудове сямо придобити, и служители кои-то издыхаха ревностъ и любовь⁹.

Освен труда и неговите подробни описания в развитието на действието се проследява връзката между Павел и Виргиния като отношение брат-сестра. Те се къпят „въ исто-то корито“ и се приспиват „въ иста-та постеля“, бозаят от една и съща гърда. Мотивът за неразделните от рождението си деца е вече познат в българската оригинална литература от онова време, и по-специално в поемата на Найден Геров „Стоян и Рада“:

Стоян и Рада от години/един друг влезли си в сръца ;/ с една душа расли
двамина/ и ся любили от деца.

Връзката между двете деца се описва и с природни сравнения, които се вплитат здраво в сюжета и се изграждат на принципа на противопоставянето на „предразсъдъците“ и „цивилизоваността“ на Европа. Чрез тези контрасти в преводните текстове по отношение на Европа възрожденският читател е поставен в позицията на обективно съдещия и критично приемащия. Друга страна, по която нашите предшественици, четейки, проявяват своята оценка, е конфликтът невежество – отегчение от безполезните науки. Проблем, за който възрожденският читател има ясно изразено мнение, а Любен Каравелов пише своя разказ „Главчо“ на основата на тази идея.

Един от често използваните епитети в произведението за описване на Павел и Виргиния е „урожевецъ въ преселение“ (креоли), чрез който се цели утвърждаването на естествените и простодушни отношения между героите. Пространното и сантиментално описване на отношенията и уредбата на битовите въпроси създава ефект на атемпоралност на действието в повестта. Всъщност въпреки заявената годна на случването на събитията разказа съдържа способности за размиването на представата за време. За атемпоралността спомага и самия островен топос – загадъчната и необикновена природа на острова.

Агресия към това идилично природно пространство е получаване на писмо от цивилизования свят, в който представите за естественост и нормалност са различни и ценността на труда отстъпва на ценността на богатата от този труд, които богатите ползват. В изпратеното от лелята писмо звучи тон на негативизъм и заклеяване на роднинството с природноживеещите персонажи. Съдържанието му изправя персонажите и особено госпожа Лутер пред изпитание. Те трябва да намерят сили, и ресурс, богато наличен в сантименталната стилистика, да се утешат и превъмогнат отричането им от социалния регламент на цивилизацията.

Освен своята добродетелност, състрадателност и приятелска свързаност (в по-голяма или по-малка степен) героите в повестта притежават и естетското чувство да се възхищават и радват на привлекателността на заобикалящата ги природа. Тази екзотика на природата, описвана до най-малки подробности се възприема от българина от средата на XIXв. и като възможност да разшири своето познание (в този случай за агатисовото дърво):

... по кои-то висяту околѣ, като кристали на паникадило (полиелей), долги
гроздове отъ бѣлы цвѣтове, лиласъ Персійскій, съ цвѣтове подобны¹⁰.

Важна семантична роля в повествованието имат наименованията. Първоначално надписите, изписани на латински на важни предмети за героите от повествователя,

9 Пак там.

10 Пак там, бр. 11, 25.XI.1850 г.

акцентират върху божествеността на природата и спокойната съвест. Други номинации, изразяващи „семейните“, близки и топли отношения са СГОВОРЪ (името на хорото), ПРЕСТАНИЕ СЛЕЗНО (едно старо дърво, под което г-жа Латур и Маргарита се взаимноизповядват); „БРЕТАНИЯ“ и „НОРМАНДИЯ“ (две късчета земя), „ПОКОЙ ВИРГИЙНЪ“ (любимото място на Виргиния), „ГЛЕДАЛО ПРИЯТЕЛСКО“ (поточе с бистра вода). Тези трогателни имена отново отвеждат към идеята за сантименталните знакове и стойности, на които са подвластни героите. Когато поставят имена на местата със сърдечна стойност основните персонажи в повестта изразяват своята философия спрямо Библията-вярата-природата. Следователно тяхната вяра е чувството, а нравствеността – делата спрямо евангелието.

Освен номинациите на любими места и растения, силно значение имат символите на двата „кокосове“ – „латаніери-те“ (кокосови ореха-б. м.), посадени съответно при рождението на Павел и на Виргиния. Те са флоралната персонификация на двамата герои и служат за определяне на възрастта им. Традиционно дървото е символ на живота – в произведението то присъства и с това си значение. Кокосовите орехи са израз и на неразделната връзка между главните герои. Формата на този вид дърво символизира здравата установеност на Павел и Виргиния на острова, а оттук и с изконните природни правила. И докато корените напомнят за свързаност, то клоните на кокосовите орехи, извисени и недостижими, асоциират героите с възвишеност, небесност, недостижимост, без-телесност и божественост. Тук читателят от 1850/1 година прави реминисценции към първата българска поема на Найден Геров „Стоян и Рада“, в която също присъства мотивът за дървото като символ на живота. В българската поема „двете дървета“ са олицетворение на задгробната съединеност на Стоян и Рада. Различното в случая е, че те не присъстват в произведението паралелно с героите в едно темпорално пространство.

Топосът на „ПОКОЙ ВИРГИЙНЪ“ е метафора на живота на Павел и Виргиния сред естествеността на природата, така както засетите кокосови орехи в останалата непокътната флора на падината. Те са „архивите на двете домородства“:

... и сплетяваха вѣке своите конопльї съ крехкї гроздове кокосове надъ изворна-та щерна¹¹.

Дърветата на Павел и Виргиния изпълняват ролята и на маркер за възрастта на главните герои. Последните са директно асоциирани в текста с библейските прародители. По този начин се подчертава тяхната неопитност и непоковареност в райската градина-остров Илдьо-Франс. „ПОКОЙ ВИРГИЙНЪ“ – райската градина и нейното опустушаване след бурята символизируют бъдещия преврат в живота на Павел и Виргиния, изпаденето им от „земния рай“. Разрушителната буря, след която остават невредими двете дървета, се оказва гибелна за флората и фауната на Виргиината почивка:

При все това латаніери-те бѣха прави благоцвѣтни. На околѣ обаче не ся виждаха нито морави, нито сѣнници, нито птицьї, освѣнь нѣкои бенгали кои-то по верховете на ближнї-те брегове пояха плачевно по гибель-та на свои-те пиле-та¹².

Предвещаването на кризата и промяната в живота на първостепенните герои води до желанието за постигане на небесното чрез обединението им. Това обединение се

11 Пак там, бр.11, 25.XI.1850 г.

12 Пак там.

извършва на символно ниво чрез иконата на свети Павел. Предаването на иконата от Павел на Виргиния символизира връзката им-духовна, която е и неразрушима, защото е нетленна, метафизична, небесна, божествена. В „Речник на символите“ на Ален Геербрант и Жан Шевалие иконата е „опора на медитацията, тя цели да задържи духа върху образа, който самата тя отнася и го съсредоточава върху реалността“¹³. С този смисъл по-нататък в действието се разглежда подаръка на Павел, за който любимата казва: „че ми си далъ само-то нещо, което имашъ на тойзи свѣтъ“.

Мотивът „неразделни“

Развитието на двойката първостепенни герои и трансформирането на отношенията между двамата от брат-сестра към любим-любима води след себе си и необходимостта от разрешаване на въпроса: настъпил ли е моментът за земното им съединяване. Тази преводна повест по свой начин реализира мотива за неразделните влюбени, който често се възприема и в оригиналното творчество на възрожденските поети и писатели.

Раздялата на влюбените е причинена от тяхната социалната неравнопоставеност. В случая г-жа Латур изразява неодобрение за тяхната женитба не заради негативното отношение към Павел, а заради разликата им в социалното положение, което е заплаха за спокойствието на техния бъдещ живот. Именно тези социални внушения на „Павел и Виргиния“, както и на останалите преводни творби, намират сходство с българските теми и мотиви, както и благоприятна почва за разпространение: „...за да може да ны кръни и да ны храни съ труда си“¹⁴. За разлика обаче от български варинати на мотива като поемата „Стоян и Рада“ на Найдено Геров, например, не майката, а друга роднина, властна но по-далечна възразява срещу съединяването на влюбените. Причина за страданията и последствията за влюбените са от замислите и планове на лелята-настойница. Този момент от развитието на сюжета може да се възприеме като алтернатива на по-стария тип „семеини“ сюжети“:

Извѣстоваваше на своята племенница да премине пакъ въ Франція, ако ли по случай ся забранява отъ здравіе за да стори толко далечно путешествіе опредѣляваше я да проводи Виргинія, на която имаше намѣрение да даде добро воспитаніе, да ужени за нѣкого дворянина и да и подари всичко-то си имѣніе.

Невъзможността на Павел да даде на Виргиния „нещо от земята“ го поставя в ситуацията на пречещия. „Богатството“, което „не идва всеки денъ“ тегне над подредеността, космичността на живота на героите. Поставена в това положение младата героиня трябва да избере любовта или материалната осигуреност от лелята европейка. За Виргиния дилемата е лесно разрешима, но от нейния отговор зависи състоянието на Павел. В тази напрегната обстановка се намесва и фигурата на повествователя в ролята си на мъдрец и поучаващ:

Мысля че трябва да предпочитаме добрыни-те на природа-та от всѣте онѣи на счастье-то и да не искаме понѣ отъ насъ колко-то можеме да найдаме въ насъ.

По този начин в приятелската „общност“ на острова се оформят макар и трудно разделими двете мнения за и против заминаването на Виргиния в Европа. Първото мнение се поддържа от г-жа Латур и Маргарита, а второто – от Павел и повествователя

13 Вж. библиографията.

14 Пак там.

приятел. Влюбената героиня е склонна да се съгласи със съветите на майка си да замине, но Павел прави последни опити да задържи своята любима, макар че е разбрал за незаконното си потекло. Отчаяните опити на Павел да противодейства на заразната цивилизация са представени от автора чрез употребата на множество възклицателни и риторични въпроси и със засилени и добре вклинени психологически описания:

Проваждашъ я въ Европа, въ варварско-то онова мѣсто.../... она е всичко на тойзи свѣтъ за мене.../ Нечеловѣколюбива майко! неблагоутробна жено!

В кулминационната точка на този емоционален епизод внезапно повествователят се обръща към своя събеседник:

Но що трябва да продължавамъ по надалеко разказыванието на тая исторія?
Всегда челоуѣчаскійте животъ една токмо часть пріята...¹⁵

Това прескачане в сюжетната рамка на произведението подготвя на емоционално ниво възрожденската рецепция. Осъществява се вододелната точка. Векторът на нещастие-щастие променя своята посока, достигнал връхната точка на семейната задруга и щастие, той се насочва отново надолу към нещастieto:

Благополучните образя намъ увѣселяватъ насъ, а злото лучните служатъ на уроцы.

Имплицитното читателско мнение генерира втората половина от сантименталния разказ на стареца повествовател.

Във следващата си част текстът поставя ново начало. В тази част на произведението мотивът за влюбените – „уражовечи въ преселение“ (креоли) отсъства на ниво действие. Той се превръща в мечта-утопия, към която се стремят разделените половини на влюбената двойка. Липсват картините на умиление, породени от красотата на природата. На острова нахлуват суетата и стремежът към знание, успех и власт, а те от своя страна се разглеждат като творещи сили на щастieto на влюбените. Всъщност достиженията на цивилизацията се оказват гибелни за космичността на острова.

Радостта на Павел от състоянието му „на креол“ изчезва с получаването на знания от европейските науки. О-цивилизоването му довежда до усъмняването му в чувствата на Виргиния, до нарастващия страх и безнадеждност. За прогонването на страховете му главна роля изиграва писмото на Виргиния от Европа. Докато в първата част на разказа писмата са носители на нещастieto и изпадането на общността в състояние на Хаос, то тук писмото се оказва лъч на надеждата.

Освен за съпротивата към строгата дидактичност на образованието, което и предоставят в Европа, писмото на Виргиния прераства в изповед за душевните и преживявания:

Ахъ! По-добрѣ да заборава себе си нежели мѣсто-то, гдѣ-то самъ ся родила, и гдѣ-то Вѣе живѣте! Това мѣсто е за мене мѣсто на дивы-те; защото живѣя тамо самичка, не имѣюща кому да изява любовь-та, коя-то ще имамъ камъ тебе до гробъ¹⁶.

¹⁵ Пак там, бр.21, 03.П.1851 г.

¹⁶ Пак там.

В писмото могат да се открият редица образи-символи, почерпени от природата. Такава роля в писмото изпълняват приложените семена: "...два вида семена на бълъць-те и на скабиоза-та". Също така знакови са образите на цветя, чиито език се използва в сантименталната литература пряко от народните поверия. Езикът на цветята в тази част от писмото изнемва функциите на човешката реч. Топосът и неговата номинация „БРЕГЪ СЪ БОГОМЪ“ са метафора на приближаващата смърт и приобщаването към селенията господни. С подобни конотации е натоварен и актът на засяването на скабиозата: "Бъй я сакалъ нѣкой че е върѣданіе. За то я назѣватъ и цвѣте на вдовица"¹⁷.

Символичен жест е и засяването на европейските цветя на острова. Той може да се тълкува като неефективно и неподатливо смесване на „варварската“ цивилизация с космичността на островната природа, защото резултатите от култивирането на дветсвената природа са неуспешни. Природно познавателно звучи и свързването на природната хармония с нирванното състояние на индийските брамини – сливането с божественото и Бога:

Пустына-та въздвига такожде гармоніи-те на тяло-то и на душа-та въ отдыленіе-то на пустыниці-те, каквы-то ся казуютъ Брѣхмане-те. Индійски нахождатси най-долгоденствени людіе. Наколецъ азъ мѣсля че та е нужна за благополучіе-то и на тѣя що живѣятъ политически...¹⁸

Всичко това се описва с пространни сравнения и описания. Това медитативно състояние, навявано от природата, не е присъщо за Павел. На принципа на контраста неговата скръб изпъква пред очите на читателя с още по-голяма сила и отчаяност:

Единъ день найдохъ го тамо потопенъ въ меланхолія, и вѣдо между насъ беседѣ...¹⁹.

Над красотата на заобикалящата главния герой природа надделява разговорът с мъдрия старец – още една юнгианска архетипна фигура в образната система на сантименталната литература. Диалогът между Павел и стареца е изграден на основата на изповедната форма. Павел „излива“ душата си, вербализира своите колебания, съмнения и надежди, а героят всевиждащ разказвач му опонира чрез обективни твърдения. В този ред на изказани решения от страна на влюбения и обезсилването им от тази на стареца се достига до искреното, интимно и болезнено признание:

Ахъ не имамъ Виргинія! Безъ нея, азъ не имамъ нищо; съ нея азъ имахъ все²⁰.

Старецът в отговор привежда досадата, гордостта, извращенията, безпорядъка на Европа и крайностите, които довеждат до други крайности. Тази Европа, която не иска да приеме Павел-незаконородения, без потекло и почести, без връзки и богатства, е неподходяща и недостойна за добродетелни хора. Павел и Виргиния притежават добродетелта, която е

Единъ подвигъ струванъ верху насъ за добро-то на другѣ-те, съ намѣреніе да угодиме само Богу²¹.

17 Пак там, бр. 21, 03.ІІ. 1851 г.

18 Пак там, бр.22, 10.ІІ.1851 г.

19 Пак там, бр.23, 17. ІІ.1851 г

20 Пак там, бр,24, 24.ІІ.1851 г.

21 Пак там, бр. 25, 03.ІІІ.1851 г.

Именно тази добродетел на Виргиния се оказва решаваща за заминаването ѝ от острова в полза на другите. Тя е герой, борец за щастието на себе си и другите, активен човек. Главната героиня посреща ударите на съдбата, отбива ги колебае се, но никога не се отказва. И докато Павел е на ръба на отчаянието, на равнодушието и апатията към заобикалящата го среда, старецът му напомня за търпението, което е „смелостъ на добродетелта“ и е присъща черта на Павловата любима.

В хода на разказа се достига до още един маркер за хронологичност със знакова функция след началната дата и събитие. : датата е 24.XII.1744. В целия разказ точната хронология се употребява, за да бъдат определени в точни граници преломните събития или за отграничаване на фона на обикновения ход на действието. Тази дата е свързана със завръщането на активния женски персонаж и с получаването на оведомителното и писмо. Това е „благата вест“ за завръщането на Виргиния от Европа. В образа на главната героиня в тази част от разказа се преплитат моменти от митологията и факти от християнството. Датата 24 декември е „бъдването“ на бога в човешки образ – раждането, което създава алузията за „щастливия край“. Героинята подобно на Божия син претърпява трансформация, но в обратна посока- от привидност към същност; от феноменалност към ноуменалност. Виргиния осъществява небесното си „раждане“. Божият син приема антропо-вид, за да изкупи греховете на човешката общност, а героинята се де-феноменализира, изпълнила добродетелната си мисия на земята. Митологичната интерпретация се свързва с мотива на инициацията – Виргиния преминава от космическия център (острова) в периферийното хаосно пространство (Европа). Обратният път е свързан с преодоляването на граничната зона . В случая това е океанът – реката Стикс, по която героинята се завръща от света на сенките, за да достигне центъра. Така, осъществила действието по хоризонтала, културната героиня е готова за преместването си по вертикала: от центъра-долу към центъра – горе.

След този проспективен поглед е необходимо да се проследи фабулният път, довеждащ до предходните интерпретативни гледни точки. С прочитането на „щастливото“ писмо, писано на пристигащия кораб, се променя рязко и хода на действието. В реакциите на героите личи трескавост и несъзната забързаност на движението, които напомнят за действия пред буря (в случая с познатите вече значения). Срещата между човек от област, наречена Пудр-Д’ор (Златний прах) и Павел и стареца допълва алузията за тревожност и близка опасност. Освен това срещнатият човек носи новината за грозящата кораба опасност- мотивът за слуха се свързва с лавинообразното и поглъщащото – в случая това е водата. В мига на потъването на кораба главната героиня затвърждава образа си на добродетелна, силна и вярна в любовта си:

Колко-то за Виргиниѣ, съ единъ благородни и смелѣй начинъ даваше ни знакъ сосъ руката си, като че ли даваше намъ вѣчно едно прощаніе. Всѣ-те маринари бѣха ся хвърлили въ море-то... а намъ Виргиниѣ като гледаше смъртъ-та неизбѣгаема, полжи една-та рука надъ дрехи-те си, другата надъ сердце-то, и, като вдигна нагоре ясхи очи появися като Ангелъ летующи камъ небе-то.²²

Виргиния се отъждествява с образа на Ангела, който се явява допълващ към вече посочената основна характеристика – добродетелността. Ангелите като символи на божествените функции и на отношенията между Бога и човешките създания са медиатори, движещи се по вертикалата земя-небе. Виргиния в този момент е „създанието,

22 Пак там, бр. 28, 21.03.1851 г.

в което се проявява вече осъществено преобразяването на зримо в незримо“ (Рилке). До този момент в повестта към името на главната героиня се прикачват епитети като „злочеста“, „добродѣтелна“. За възрожденския читател женски персонаж, на който описанието носи такива характеристики е образцов. Пример за това са тогавашните образи на „многострадална Геновева“ и „изгубена Станка“.

В образа на загиналата девойка присъства и символното значение на теменугата: „образци-те и обаче черти не бѣха толкози развалени и ясностъ-та стоеше юще на чело-то и“²³, изразяваща „медитацията и разума“. Тук тя е взета с по-широко значение на спокойствие и готовност да приеме „смъртта“. Формата на ръцете:

... а друга-та, коя-то бѣ опрѣла на сердце-то, бѣ сфифната, затворена и тврда, така щото едвамъ извадихъ отъ нея една малка кутика. А колкося удивихъ, като я отворихъ и видяхъ Павловѣй образъ, кой тобѣ ся обѣцала да не остави во всичкѣй си животъ! Последнѣй тойзи знакъ, който показва мя горко да плача²⁴

изразяват сантименталната връзка – любов-сърце. Трагичната смърт на Виргиния не успява да раздели влюбената двойка, тъй като Павел и героинята са свързани по съдбовен, небесен, природен и непроменим закон. Загубили хармонията и естествеността на отношенията си на земята, тяхната връзка се оказва възможна единствено отвъд пределите на цивилизацията, екзотичния остров и земята. Смъртта е освобождаваща от пречките на социално и семейно-настойническото общество. Издъхването на любимата с подаряването на единственото „нещо“, което притежава Павел – иконата на едноименния светец – сочи едновременната им символна смърт, защото иконата е „отворен прозорец между земята и небето, но отворен и в двете посоки“²⁵. Виргиния умира на физическо ниво, за да обезсмърти своята ментална любов към Павел. Той остава физически присъстващ на острова, но любовта му се обезсмъртява заедно със смъртта на Виргиния. Символ на тяхната духовна единеност е иконата в дланта на главната героиня.

Смъртта на добродетелната девойка логично води до разруха на „семеината общност“ и последователната смърт на членовете и. Споменаването на факта за погребението и близко до памплеуската църква затвърждава рецепцията на възрожденския читател към героинята като образ, притежаващ добродетел с божествен произход. Първи умира Павел, следва го Маргарита и г-жа Латур, за да бъде възобновена целостта на „семеината“ общност отвъд границите на земния свят.

Последната обиколка на Павел и посещението на топосите-номинанти преди смъртта му е осъществена, заедно със стареца-разказвач, който изпълнява ролята на психолог в обема на целия разказ със своите задълбочени психологически наблюдения над останалите герои. По този начин се осъществява интересен ретроспективен похват, чрез който възрожденският читател изживява заедно с героя угнетяващото въздействие на спомена. В края на своя разказ пред Павел същият този всевиждащ разказвач определя основните ценности, движили Виргиния в нейния земен път:

Азъ вѣрна стояхъ на природни-те, любовни, и добродѣтелни-те закони²⁶.

23 Пак там.

24 Пак там.

25 Вж. библиографията.

26 Пак там, бр.32, 20. IV.1851 г.

Разказвачът от сюжетната рамка на произведението изпълнява ролята на имплицитен читател:

и азъ плакахъ не малко пути на прескорбно-то това разказанте²⁷.

Преминаването на възрожденския възприемател през поредица емоционални състояния на щастие, нещастие, съпреживяване, преображение, единение и катарзис напомня за зрителя от античния театър. Залага се на непредубеденото спонтанно възприятие през чувствата, а не през някое критическо тълкувание, на което са способни по онова време малко възрожденски читатели. Относно рецепцията на тази конкретна творба трябва да се отбележи, че с превеждането и отпечатването на „Павел и Виргиния“ на Сен Пиер от Анастас Гранитски фондът от сантиментални преводни творби през Възраждането се увеличава. Първостепенна положителна характеристика на тези творби в частност на „Павел и Виргиния“ е масовизирането на белетристичното четиво. Освен от личност с историческа значимост и известност за първи път възрожденският читател открива нуждата си от литературни произведения, занимаващи се със „сантименталната“ страна на човешкото съществуване. След като откриват и приемат тази своя потребност от средата на XIX в. българските творци започват да правят и първите си опити да опишат възрожденските чувства и тревоги от тяхната интимна, душевна страна. Така на българска почва се появяват и първите побългарени произведения. Типичен пример е „Сирота Цветана“ на Й. Груев по Карамзин.

Българинът през Възраждането усеща себе си като пълноценна личност, която носи отговорност за своята национална история, но едновременно с това и като човек, изпитващ, предаващ и приемащ душевните трепети. Точно поради тази причина странстващите (а в случая и сантиментални) мотиви са така близки на възрожденския читател, а дори и на постмодерния. Сантиментът, и особено любовното чувство между Павел и Виргиния е присъща на простидушните им натури и неопетнени сърца, наивно вярващи в добрината и щастieto. Днес тези масови и „плитки“ сюжети се откриват в поредния сериал, излъчван по телевизията. Някои поглеждат в телевизионния приемник с явна насмешка, други с приемащо недоверие, а трети с надеждата да изживеят заедно с героите „катартичните“ трепети на сърцето, така както възрожденският читател приема „басноповѣсть“ „Павел и Виргиния“.

Използвана литература

„Цариградски вестник“, г. А, бр. 8-33, 04. XI. 1850- 05.V. 1851г.

Аретов, Николай. „Преводната белетристика от първата половина на XIXв“, Университетско издателство „Климент Охридски“, С., 1990.

Шевалие, Жан; Геербрант, Ален „Речник на символите“, ИК „Петриков“, С., 2000

27 Пак там, бр.33, 05.V.1851 г.